

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 27ης Ιανουαρίου 2021 *

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές – Άρθρο 3, παράγραφος 1, άρθρο 4, παράγραφος 1, και άρθρο 6, παράγραφος 1 – Εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών – Ρήτρα που καθορίζει εκ των προτέρων το ενδεχόμενο πλεονέκτημα του δανειστή σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασης – Σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών που απορρέουν από τη σύμβαση – Ημερομηνία κατά την οποία πρέπει να εκτιμάται η ανισορροπία – Διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας – Συνέπειες – Εφαρμογή εθνικής διατάξεως ενδοτικού δικαίου αντί καταχρηστικής ρήτρας»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-229/19 και C-289/19,

με αντικείμενο δύο αιτήσεις προδικαστικής απόφασης δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλαν το *Gerechtshof te Amsterdam* (εφετείο Άμστερνταμ, Κάτω Χώρες) (C-229/19) και το *Gerechtshof Den Haag* (εφετείο Χάγη, Κάτω Χώρες) (C-289/19), με αποφάσεις της 5ης Μαρτίου 2019 και της 2ας Απριλίου 2019, που περιήλθαν στο Δικαστήριο, αντιστοίχως, στις 14 Μαρτίου 2019 και στις 9 Απριλίου 2019, στο πλαίσιο των δικών

Dexia Nederland BV

κατά

XXX (C-229/19),

Z (C-289/19),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, L. Bay Larsen, C. Toader, M. Safjan και N. Jääskinen (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. Pitruzzella

γραμματέας: M. Ferreira, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 3ης Σεπτεμβρίου 2020,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Dexia Nederland BV, εκπροσωπούμενη από τους J. de Bie Leuveling Tjeenk, J. M. K. P. Cornegoor και P. W. Post, advocaten,
- ο XXX, εκπροσωπούμενος από τον J. B. Maliepaard, advocaat,
- ο Z, εκπροσωπούμενος από τον J. B. Maliepaard, advocaat,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη, αρχικώς, από τους N. Ruiz García, P. Vanden Heede και M. van Beek, στη συνέχεια δε από τους N. Ruiz García και P. Vanden Heede,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).
- 2 Οι ως άνω αιτήσεις υποβλήθηκαν στο πλαίσιο δύο ενδίκων διαφορών μεταξύ της εταιρίας Dexia Nederland BV (στο εξής: Dexia) και καταναλωτών, σχετικά με άρνηση πληρωμής των τελικών λογαριασμών που είχε καταρτίσει η εταιρία αυτή, κατόπιν της καταγγελίας των συμβάσεων χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών οι οποίες είχαν συναφθεί μεταξύ των καταναλωτών αυτών και μιας εταιρίας την οποία διαδέχθηκε η Dexia.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Η δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:

«[εκτιμώντας] ότι οι νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών που καθορίζουν, άμεσα ή έμμεσα, τους όρους των συμβάσεων με τους καταναλωτές θεωρείται ότι δεν περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες· ότι, κατά συνέπεια, δεν χρειάζεται να υπάγονται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας οι ρήτρες που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και αρχές ή διατάξεις διεθνών συμβάσεων, στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η [Ευρωπαϊκή Ένωση]· ότι, γι' αυτό τον λόγο, η έκφραση “νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου” που αναφέρονται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, καλύπτει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται κατά νόμο μεταξύ των συμβαλλομένων, εάν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως».

- 4 Το άρθρο 1 της οδηγίας 93/13 ορίζει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία έχει αντικείμενο την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών, οι οποίες αφορούν τις καταχρηστικές ρήτρες στις συμβάσεις που συνάπτονται μεταξύ ενός επαγγελματία και ενός καταναλωτή.

2. Οι ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και διατάξεις ή αρχές διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η [Ενωση], ιδίως στον τομέα των μεταφορών, δεν υπόκεινται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.»
- 5 Το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα ακόλουθα:
- «1. Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.
- [...]
3. Το παράρτημα περιέχει ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών που είναι δυνατόν να κηρυχθούν καταχρηστικές.»
- 6 Μεταξύ των ρητρών που απαριθμούνται στο παράρτημα, περιλαμβάνονται, ιδίως, στο σημείο 1, στοιχείο ε', του παραρτήματος αυτού, εκείνες που έχουν ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα «να επιβάλλουν στον καταναλωτή που δεν εκτελεί τις υποχρεώσεις του δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση».
- 7 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας ορίζει ειδικότερα τα ακόλουθα:
- «Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.»
- 8 Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13:
- «Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»
- 9 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:
- «Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»
- Το ολλανδικό δίκαιο**
- 10 Το άρθρο 6:271 του Burgerlijk Wetboek (αστικού κώδικα), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης (στο εξής: BW), ορίζει τα ακόλουθα:
- «Η καταγγελία συμβάσεως απαλλάσσει τους συμβαλλόμενους από τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει δυνάμει της σύμβασης αυτής. Στον βαθμό που οι υποχρεώσεις αυτές έχουν ήδη εκπληρωθεί, διατηρείται η νομική βάση για την τήρηση των υποχρεώσεων αυτών, γεννάται όμως, για τους συμβαλλόμενους, υποχρέωση επιστροφής των παροχών που έχουν ήδη λάβει ή καταβολής σχετικής αποζημίωσης.»

11 Το άρθρο 6:277 του BW έχει ως ακολούθως:

«1. Σε περίπτωση ολικής ή μερικής καταγγελίας συμβάσεως, ο συμβαλλόμενος του οποίου η συμβατική παράβαση αποτέλεσε λόγο καταγγελίας υποχρεούται να αποζημιώσει τον αντισυμβαλλόμενο για τη ζημία που υπέστη λόγω του ότι η σύμβαση δεν συνεχίστηκε από τους δύο συμβαλλομένους, αλλά καταγγέλθηκε.

[...]»

12 Το άρθρο 7A:1576e του BW έχει ως εξής:

«1. Ο αγοραστής μπορεί πάντοτε να προκαταβάλει μία ή περισσότερες μη ληξιπρόθεσμες δόσεις του τιμήματος της πώλησεως.

2. Σε περίπτωση εφάπαξ προκαταβολής του συνόλου του οφειλόμενου υπολοίπου, δικαιούται έκπτωση υπολογιζόμενη με ετήσιο επιτόκιο 5 % για κάθε δόση που προκαταβάλλεται κατά τα άνω.

3. Τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις του παρόντος άρθρου υπέρ του αγοραστή.»

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

13 Οι διαφορές των κυρίων δικών ανέκυψαν λόγω της αρνήσεως του XXX και του Z να εξοφλήσουν το υπόλοιπο που αναγραφόταν στους τελικούς λογαριασμούς τους οποίους είχε καταρτίσει η Dexia κατόπιν της καταγγελίας των συμβάσεων χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών οι οποίες είχαν συναφθεί μεταξύ αφενός των XXX και Z και αφετέρου της επιχειρήσεως την οποία διαδέχθηκε η Dexia, λόγω καθυστερήσεων στην πληρωμή των οφειλόμενων στην τελευταία αυτή εταιρία δόσεων.

14 Στο πλαίσιο συμβάσεων τέτοιου είδους, ο δανειολήπτης, που είναι συνήθως καταναλωτής, δανείζεται από μια τράπεζα, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ένα χρηματικό ποσό, που προσδιορίζεται ως «κεφάλαιο», με το οποίο η τράπεζα αυτή αποκτά μετοχές για λογαριασμό και προς όφελος του δανειολήπτη. Η ως άνω τράπεζα εξακολουθεί να έχει την κυριότητα των μετοχών αυτών μέχρι την πλήρη αποπληρωμή του δανεισθέντος με τον τρόπο αυτόν ποσού, τα ενδεχόμενα μερίσματα όμως καταβάλλονται στον δανειολήπτη. Καθ' όλη τη διάρκεια της συμβάσεως χρηματοδοτικής μίσθωσης, ο δανειολήπτης καταβάλλει δόσεις οι οποίες αντιστοιχούν στους τόκους επί του κεφαλαίου, σε ορισμένες δε περιπτώσεις σε χρεωλύσια προς αποπληρωμή του κεφαλαίου αυτού. Κατά τη λήξη της συμβάσεως, οι μετοχές εκποιούνται και ο δανειολήπτης εισπράττει το εισόδημα που προκύπτει από τη μεταβίβαση των μετοχών αυτών, αφαιρουμένου του υπολοίπου του κεφαλαίου και των δόσεων που ενδεχομένως οφείλονται ακόμη στην τράπεζα.

15 Από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι η Dexia κατήγγειλε πρόωρα τις συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως, λόγω καθυστερήσεων πληρωμής, σύμφωνα με τους ειδικούς όρους των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων. Παράλληλα με την καταγγελία των συμβάσεων αυτών, η Dexia κατάρτισε τελικούς λογαριασμούς, κατ' εφαρμογήν των άρθρων 6 και 15 των ως άνω ειδικών όρων. Τα άρθρα αυτά έχουν ως ακολούθως:

«6. Εάν (a) ο δανειολήπτης, μετά από έγγραφη όχληση, εξακολουθεί να μην καταβάλλει μία ή περισσότερες μηνιαίες δόσεις ή καθίσταται υπερήμερος ως προς την εκπλήρωση άλλης υποχρέωσης που πηγάζει από την [παρούσα] σύμβαση ή από άλλη σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης, παρόμοια με την παρούσα σύμβαση, ή (b) ο δανειολήπτης ζητεί να τεθεί υπό αναγκαστική διαχείριση ή κηρύσσεται σε πτώχευση, η τράπεζα έχει δικαίωμα να καταγγείλει αμέσως τη σύμβαση και όλες τις παρόμοιες συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης και να αξιώσει ολόκληρο το ανεξόφλητο υπόλοιπο του συνολικού ποσού (ή ποσών) χρηματοδοτικής μίσθωσης που συμφωνήθηκε με βάση όλες τις

παρόμοιες με την παρούσα σύμβαση ισχύουσες συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης, καθώς και να πωλήσει τους τίτλους στο χρηματιστήριο ή κατ' άλλον τρόπο, σε χρόνο που θα ορίσει η τράπεζα. Η τράπεζα αφαιρεί τα έσοδα εκ της πωλήσεως αυτής από το ποσό που της οφείλει ο δανειολήπτης. Η τράπεζα καταβάλλει τότε στον δανειολήπτη το τυχόν προκύπτον πιστωτικό υπόλοιπο.

15. [...] Σε περίπτωση λύσης της σύμβασης, η αξίωση του δανειολήπτη συνίσταται σε ποσό ίσο προς την αγοραία αξία των τίτλων, κατά τον χρόνο της λύσης, αφαιρουμένου ποσού ίσου προς την επικαιροποιημένη αξία του ανεξόφλητου υπολοίπου του συμφωνηθέντος συνολικού ποσού της χρηματοδοτικής μίσθωσης. Η επικαιροποιημένη αξία υπολογίζεται σύμφωνα με τη ρύθμιση του άρθρου 7A: 1576e, παράγραφος 2, του BW».

- 16 Τα αιτούντα δικαστήρια διευκρινίζουν ότι το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών) προσφάτως αποφάνθηκε επί του ζητήματος αν οι ρήτρες αυτές συνάδουν με την οδηγία 93/13 και έκρινε, με απόφαση της 21ης Απριλίου 2017 (NL:HR:2017:773, Dexia/Tijhuis), ότι το άρθρο 6 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων δημιουργεί, σε βάρος του καταναλωτή, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των εκ της σύμβασεως δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων.
- 17 Επιπλέον, από τις αποφάσεις των αιτούντων δικαστηρίων προκύπτει ότι, κατά το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών), η μέθοδος υπολογισμού του ποσού που δικαιούται να ζητήσει η Dexia, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 6 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων, δεν λαμβάνει υπόψη το πλεονέκτημα το οποίο αντλεί η εταιρία αυτή από την καταγγελία, καθόσον το ποσό που εισπράττει είναι εκ νέου τοκοφόρο, το δε γεγονός ότι η Dexia, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 15 των ειδικών όρων, επικαιροποιεί με έκπτωση 5 % ετησίως το ποσό των δόσεων που εξακολουθούν να οφείλονται αντισταθμίζει το πλεονέκτημα αυτό μόνο σε πολύ περιορισμένο βαθμό. Ειδικότερα, η ως άνω μέθοδος υπολογισμού έχει ως συνέπεια το ότι το κέρδος το οποίο θα μπορούσε να αποκομίσει η Dexia επανεπενδύοντας νωρίτερα τα σχετικά ποσά στην αγορά κεφαλαίων έχει καθοριστεί σε 5 % ετησίως. Ως εκ τούτου, όταν το επιτόκιο της αγοράς είναι υψηλότερο από 5 %, η διαφορά μεταξύ του κατ' αποκοπήν συντελεστή και του πραγματικού επιτοκίου της αγοράς συνιστά κέρδος υπέρ της Dexia. Το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών) υπογραμμίζει ότι, αναλόγως του επιτοκίου και της ημερομηνίας λήξεως ή καταγγελίας της σύμβασεως, το πλεονέκτημα το οποίο αντλεί η Dexia από μια πρόωρη καταγγελία μπορεί πράγματι να είναι πολύ σημαντικό.
- 18 Τέλος, το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών) επισήμανε ότι, σε περίπτωση υπερημερίας, η Dexia διατηρεί το δικαίωμα να καταγγείλει τη σύμβαση και ότι, σε μια τέτοια περίπτωση, δικαιούται αποζημίωση κατ' εφαρμογήν του άρθρου 6:277 του BW.

Η υπόθεση C-229/19

- 19 Το έτος 1999 ο XXX συνήψε δύο συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως με μια εταιρία την οποία διαδέχθηκε η Dexia.
- 20 Στις 6 Ιουνίου 2005 η Dexia, αφού όχλησε τον XXX να καταβάλει τα οφειλόμενα, κατήγγειλε πρόωρα, λόγω υπερημερίας, τις ως άνω συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης και κατάρτισε σχετικούς τελικούς λογαριασμούς.
- 21 Από τη δικογραφία την οποία διαθέτει το Δικαστήριο προκύπτει ότι η Dexia κατάρτισε τους τελικούς λογαριασμούς κατ' εφαρμογήν των άρθρων 6 και 15 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων και χρέωσε τον XXX με το αναγραφόμενο στους λογαριασμούς αυτούς οφειλόμενο υπόλοιπο.

- 22 Ο ΧΧΧ άσκησε αγωγές, ζητώντας, μεταξύ άλλων, την ακύρωση ή τη λύση των συμβάσεων χρηματοδοτικής μισθώσεως και την επιστροφή των ποσών που είχε καταβάλει στην Dexia. Η Dexia άσκησε ανταγωγή, ζητώντας να υποχρεωθεί ο ΧΧΧ να καταβάλει ποσό ίσο προς το σύνολο των ποσών που οφείλονταν ακόμη βάσει των δύο συμβάσεων χρηματοδοτικής μισθώσεως, πλέον τόκων υπερημερίας.
- 23 Με απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2008, ο kantonrechter (ειρηνοδίκης, Κάτω Χώρες) υποχρέωσε την Dexia να καταβάλει ως αποζημίωση στον ΧΧΧ το ποσό των 2 507,69 ευρώ ανά σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης, πλέον νόμιμων τόκων, και απέρριψε την ανταγωγή της Dexia.
- 24 Οι δύο διάδικοι στην υπόθεση C-229/19 άσκησαν έφεση κατά της απόφασεως αυτής ενώπιον του Gerechtshof te Amsterdam (εφετείου Άμστερνταμ, Κάτω Χώρες). Η Dexia ζητεί να απορριφθεί η αγωγή του ΧΧΧ και να γίνει δεκτή η ανταγωγή της. Ο ΧΧΧ ζητεί αποζημίωση υψηλότερη από εκείνη που του επιδικάστηκε πρωτοδίκως.
- 25 Στο πλαίσιο αυτό, το Gerechtshof te Amsterdam (εφετείο Άμστερνταμ) υπογραμμίζει ότι, καθόσον η διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί αφορά συμβάσεις συναφθείσες μεταξύ παρέχοντος χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και καταναλωτών, οφείλει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως αν κάποια ρήτρα των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων είναι καταχρηστική υπό το πρίσμα των κριτηρίων που προβλέπονται στην οδηγία 93/13, σε περίπτωση δε που συμβαίνει κάτι τέτοιο, να κηρύξει αυτεπαγγέλτως άκυρη την εν λόγω ρήτρα. Κατόπιν όμως της αποφάσεως του Hoge Raad der Nederlanden (Ανωτάτου Δικαστηρίου των Κάτω Χωρών), που μνημονεύεται στις σκέψεις 16 έως 18 της παρούσας αποφάσεως, με την οποία το άρθρο 6 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων κρίθηκε ότι συνιστά καταχρηστική ρήτρα, κατά την έννοια της οδηγίας 93/13, το Gerechtshof te Amsterdam (εφετείο Άμστερνταμ) αμφιβάλλει όσον αφορά την εφαρμογή των κριτηρίων αυτών.
- 26 Ειδικότερα, κατά το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση C-229/19, το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών) περιορίστηκε να εξετάσει αφηρημένα αν, σε σχέση με την εθνική νομοθεσία, μια ρήτρα μπορούσε να έχει δυσμενείς συνέπειες για τον καταναλωτή και συνεπέρανε ότι απλώς και μόνον η δυνατότητα υπάρξεως μειονεκτήματος για τον τελευταίο αρκεί για να κριθεί ότι μια τέτοια ρήτρα είναι καταχρηστική, κατά την έννοια της οδηγίας 93/13.
- 27 Εντούτοις, το ως άνω αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη, ιδίως, το γεγονός ότι οι συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών είναι συμβάσεις διαδοχικής εκτελέσεως οι οποίες συνάπτονται για διάρκεια που μπορεί να φτάσει μέχρι και τα 20 έτη, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι, καταρχήν, κατά τη σύναψη των συμβάσεων αυτών, δεν είναι ακόμη βέβαιο ότι ο παρέχων χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, όπως η Dexia, θα αποκομίσει κάποιο πλεονέκτημα σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας. Πράγματι, το μέγεθος του πλεονεκτήματος αυτού διαφέρει αναλόγως του επιτοκίου που ισχύει κατά την ημερομηνία πρόωρης λήξεως της οικείας συμβάσεως και με το οποίο το πρόωρος εισπραττόμενο ποσό μπορεί να επενδυθεί κατά τη διάρκεια της εναπομένουσας περιόδου ισχύος της εν λόγω συμβάσεως.
- 28 Εν προκειμένω, το άρθρο 15 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων καθορίζει εκ των προτέρων το ενδεχόμενο πλεονέκτημα του δανειστή, σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας της συμβάσεως, σε 5 % ετησίως του μη εξοφληθέντος υπολοίπου του συμφωνηθέντος ποσού στο πλαίσιο της συμβάσεως χρηματοδοτικής μίσθωσης, κατά τη διάρκεια του εναπομένουστος διαστήματος ισχύος της συμβάσεως. Ως εκ τούτου, κατά το ως άνω αιτούν δικαστήριο, θα πρέπει να εξακριβωθεί, καταρχάς, αν, με βάση όλες τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, κατά την ημερομηνία συνάψεως των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων, ο καθορισμός του εν λόγω ενδεχόμενου πλεονεκτήματος της Dexia είναι ή όχι καταχρηστικός, για παράδειγμα, αν συγκριθεί η ρήτρα αυτή με εκείνες που συνήθως χρησιμοποιούνται σε παρόμοιες περιπτώσεις πώλησεως με δόσεις ή ακόμη με το

επιτόκιο που εφαρμόζεται, στο πλαίσιο δικαστικών διαδικασιών, για την επικαιροποίηση των ποσών συμβάσεων των οποίων το κεφάλαιο και η διάρκεια είναι συγκρίσιμα με εκείνα των ως άνω συμβάσεων.

- 29 Περαιτέρω, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, θα πρέπει να προσδιοριστεί αν ο μέσος καταναλωτής, που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, θα δεχόταν, κατά τη σύναψη της οικείας σύμβασης, να καθοριστεί το πλεονέκτημα της Dexia σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας της σύμβασης, κατά παρέκκλιση από την εφαρμοστέα ρύθμιση, κατ' εφαρμογήν των άρθρων 6 και 15 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων, λαμβάνοντας υπόψη την πείρα και τις γνώσεις της ως άνω τράπεζας όσον αφορά την ενδεχόμενη εξέλιξη των επιτοκίων και γνωρίζοντας ότι, σε περίπτωση εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 6:277 του BW, δεν θα είχε καθοριστεί το πλεονέκτημα αυτό (πρβλ. αποφάσεις της 14ης Μαρτίου 2013, *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψεις 68 και 69, καθώς και της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, *Andrić* κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψεις 57 και 58).
- 30 Εξάλλου, κατά το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση C-229/19, η απόφαση του Hoge Raad der Nederlanden (Ανωτάτου Δικαστηρίου των Κάτω Χωρών), που μνημονεύεται στις σκέψεις 16 έως 18 της παρούσας απόφασης, είναι αντίθετη προς την απόφαση της 7ης Αυγούστου 2018, *Banco Santander και Escobedo Cortés* (C-96/16 και C-94/17, EU:C:2018:643). Συγκεκριμένα, με την απόφαση αυτή το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών) δεν καθορίζει συγκεκριμένα κριτήρια τα οποία να παρέχουν τη δυνατότητα στα εθνικά δικαστήρια να εκτιμήσουν αν το άρθρο 6 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων είναι καταχρηστικό και εκτιμά, αντιθέτως, ότι η ρήτρα αυτή είναι, εν πάση περιπτώσει, ασυμβίβαστη προς την οδηγία 93/13, καθόσον θα μπορούσε να έχει δυσμενείς συνέπειες για τον καταναλωτή, με γνώμονα ορισμένες περιστάσεις κατά τη διάρκεια της ισχύος της σύμβασης.
- 31 Τέλος, το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση C-229/19 διερωτάται ποιες είναι οι συνέπειες που θα πρέπει να συναγάγει από την ακύρωση των άρθρων 6 και 15 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων. Στο πλαίσιο αυτό, επισημαίνει ότι, αφενός, η σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης μετοχών θα εξακολουθεί να δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη, ακόμη και μετά την ακύρωση των άρθρων αυτών, καθόσον η ως άνω σύμβαση μπορεί να υπάρξει και χωρίς τα εν λόγω άρθρα. Αφετέρου, κατά το δικαστήριο αυτό, η Dexia δεν θα πρέπει να μπορεί να επικαλεστεί τις διατάξεις του BW που είναι, υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, ακόμη πιο δυσμενείς σε βάρος του καταναλωτή.
- 32 Υπό τις συνθήκες αυτές το *Gerechtshof te Amsterdam* (εφετείο Άμστερνταμ) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει η οδηγία 93/13 την έννοια ότι μια ρήτρα θα πρέπει να θεωρηθεί ήδη ως καταχρηστική υπό το πρίσμα των κριτηρίων που προβλέπονται στην εν λόγω οδηγία εάν, λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων που περιέβαλαν τη σύναψη της σύμβασης, η ρήτρα δημιουργεί έστω και τη δυνατότητα σημαντικής και αδικαιολόγητης ανισορροπίας, αναλόγως των περιστάσεων που ανακύπτουν κατά τη διάρκεια ισχύος της σύμβασης, ιδίως επειδή η ρήτρα καθορίζει εκ των προτέρων ένα συγκεκριμένο ποσοστό επί του ανεξόφλητου ποσού της χρηματοδοτικής μισθώσεως ως πιθανό όφελος του επαγγελματία το οποίο προκύπτει κατά τη στιγμή της πρόωρης καταγγελίας, κατά παρέκκλιση από τους εφαρμοστέους κανόνες του εθνικού δικαίου δυνάμει των οποίων το εν λόγω όφελος δεν καθορίζεται εκ των προτέρων, αλλά πρέπει να προσδιορίζεται σε συνάρτηση με το σύνολο των περιστάσεων που περιβάλλουν τη λύση της σύμβασης, ιδίως με το ύψος του επιτοκίου με το οποίο το ποσό της προεξόφλησεως μπορεί να επενδυθεί κατά την εναπομείνουσα διάρκεια ισχύος;»

Η υπόθεση C-289/19

- 33 Στις 17 Μαρτίου 2000 ο Z υπέγραψε, ως δανειολήπτης, δύο συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών με την εταιρία την οποία διαδέχθηκε η Dexia.
- 34 Κατά τη διάρκεια του έτους 2006, η Dexia κατήγγειλε πρόωρα, λόγω υπερημερίας, τις συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών που είχε συνάψει με τον Z και κατάρτισε, κατ' εφαρμογήν των άρθρων 6 και 15 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων, τελικούς λογαριασμούς στους οποίους αναγράφονταν χρεωστικά υπόλοιπα, τα οποία ο Z αρνήθηκε να εξοφλήσει.
- 35 Επιπροσθέτως, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, κατά τη διάρκεια της δίκης μεταξύ της Dexia και του Z, η Dexia αναγνώρισε ότι η οικονομική κατάσταση του Z ήταν τέτοια ώστε οι υποχρεώσεις πληρωμής που απέρρεαν από τις συμβάσεις αυτές συνιστούσαν υπερβολικά μεγάλη οικονομική επιβάρυνση για τον ενδιαφερόμενο και ότι, ως εκ τούτου, κατ' εφαρμογήν της εθνικής νομολογίας σχετικά τις συνέπειες της μη τηρήσεως από μια τράπεζα των υποχρεώσεών της προς επίδειξη επιμέλειας, η τράπεζα αυτή έπρεπε να του καταβάλει αποζημίωση. Κατά την Dexia, σύμφωνα με τη νομολογία αυτή, η ως άνω αποζημίωση ανερχόταν στα δύο τρίτα των ήδη καταβληθεισών δόσεων, αφαιρουμένων των καταβληθέντων μερισμάτων, και στα δύο τρίτα της εναπομένουσας οφειλής, αλλά η ίδια εκτιμούσε ότι είχε ακόμη δικαίωμα να ζητήσει την καταβολή του ενός τρίτου των δόσεων που δεν είχαν ακόμη καταβληθεί.
- 36 Με απόφαση της 21ης Μαΐου 2013, ο kantonrechter (ειρηνοδίκης) υποχρέωσε την Dexia, κατόπιν ανταγωγής του Z, να καταβάλει στον τελευταίο ποσό 18 804,60 ευρώ. Η Dexia άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου στην υπόθεση C-289/19.
- 37 Με απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2016, το ως άνω αιτούν δικαστήριο ανέβαλε την εξέταση της υποθέσεως μέχρις εκδόσεως της αποφάσεως του Hoge Raad der Nederlanden (Ανωτάτου Δικαστηρίου των Κάτω Χωρών) στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση που παρατίθεται στις σκέψεις 16 έως 18 της παρούσας αποφάσεως.
- 38 Λαμβανομένων υπόψη των απαντήσεων που έδωσε το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο των Κάτω Χωρών), ο Z και η Dexia αντιδικούν πλέον ενώπιον του εν λόγω αιτούντος δικαστηρίου επί του ζητήματος αν, σε περίπτωση που η Dexia δεν μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 6 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων, μπορεί παρά ταύτα να απαιτήσει αποζημίωση δυνάμει των διατάξεων της εφαρμοστέας εθνικής ρυθμίσεως.
- 39 Το ίδιο δικαστήριο επισημαίνει ότι το ζήτημα αν το εθνικό δικαστήριο μπορεί να εφαρμόζει εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου αντί καταχρηστικής ρήτρας έχει ήδη εξετασθεί με τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Wahl στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Banco Santander και Escobedo Cortés (C-96/16 και C-94/17, EU:C:2018:216), στο πλαίσιο των οποίων συνήχθη το συμπέρασμα ότι η ως άνω δυνατότητα πρέπει να υπάρχει μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες η κήρυξη της ακυρότητας μιας καταχρηστικής ρήτρας υποχρεώνει το δικαστήριο να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, εκθέτοντας με τον τρόπο αυτόν τον καταναλωτή σε τέτοιες συνέπειες ώστε η ακύρωση αυτή να λειτουργεί τιμωρητικά εις βάρος του. Εντούτοις, δεδομένου ότι το Δικαστήριο έκρινε στις συνεκδικασθείσες αυτές υποθέσεις ότι δεν συνέτρεχε λόγος να επιλύσει το ζήτημα αυτό, εξακολουθεί να είναι αναγκαία η παροχή διευκρινίσεων συναφώς.
- 40 Στο πλαίσιο αυτό, το Gerechtshof Den Haag (εφετείο Χάγης, Κάτω Χώρες) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- 1) Δύναται να αξιώσει νόμιμη αποζημίωση βάσει κανόνων ενδοτικού δικαίου ο συμβαλλόμενος ο οποίος έχει θέσει μια κριθείσα άκυρη λόγω καταχρηστικότητας ρήτρα, η οποία ρύθμιζε την καταβολή αποζημιώσεως σε περίπτωση που ο καταναλωτής αθετήσει τις υποχρεώσεις του;

- 2) Έχει σημασία για την απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα το αν η αποζημίωση η οποία μπορεί να αξιωθεί κατ' εφαρμογή του καθεστώτος νόμιμης αποζημιώσεως αντιστοιχεί στην αποζημίωση που προβλέπει η κριθείσα ως άκυρη ρήτρα ή είναι χαμηλότερη ή υψηλότερη από αυτήν;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-229/19

- 41 Με το προδικαστικό του ερώτημα το *Gerechtshof te Amsterdam* (εφετείο Άμστερνταμ) ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν, σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας 93/13, σε μια τυχηρή σύμβαση όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών, ρήτρα η οποία καθορίζει εκ των προτέρων το πλεονέκτημα που αποκομίζει ο επαγγελματίας σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας της συμβάσεως πρέπει να θεωρείται καταχρηστική απλώς και μόνο λόγω του γεγονότος ότι, εκτιμώμενη αποκλειστικά υπό το πρίσμα των περιστάσεων που περιβάλλουν τη σύναψη της οικείας συμβάσεως, η εν λόγω ρήτρα είναι ικανή να δημιουργήσει σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών που απορρέουν από τη σύμβαση κατά τη διάρκεια της εκτέλεσής της συμβάσεως αυτής.
- 42 Εν προκειμένω, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 15 της παρούσας αποφάσεως, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 6 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων, σε περίπτωση πρόωρης λύσεως των συμβάσεων αυτών, η *Dexia* έχει, από την ημερομηνία της καταγγελίας, αξίωση επί των μη καταβληθέντων τόκων μέχρι την ημερομηνία πρόωρης λύσεως της οικείας συμβάσεως, καθώς και επί του κεφαλαίου και των τόκων που θα οφείλονταν κατά το διάστημα μεταξύ της εν λόγω πρόωρης λύσεως και του αρχικώς συμφωνηθέντος χρόνου λήξεως της συμβάσεως αυτής. Το άρθρο 15 των ως άνω ειδικών όρων προβλέπει επικαιροποίηση του κεφαλαίου αυτού και των σχετικών τόκων κατά 5 % ετησίως, καθορίζοντας κατά συνέπεια εκ των προτέρων το πλεονέκτημα που θα έχει η *Dexia* σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας, καθόσον η εταιρία αυτή εισπράττει νωρίτερα το εν λόγω κεφάλαιο και τους τόκους και μπορεί να τα επανεπενδύσει.
- 43 Εισαγωγικώς, πρέπει να σημειωθεί ότι το υποβληθέν από το *Gerechtshof te Amsterdam* (εφετείο Άμστερνταμ) ερώτημα στηρίζεται στην παραδοχή ότι τα άρθρα 6 και 15 των ειδικών όρων των επίμαχων στην κύρια δίκη συμβάσεων πρέπει να ερμηνευθούν από κοινού, μολονότι οι διάδικοι δεν συμφωνούν επί του σημείου αυτού.
- 44 Συναφώς, αρκεί να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το αιτούν δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο να διαπιστώσει και να εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί, καθώς και να ερμηνεύσει και να εφαρμόσει το εθνικό δίκαιο (απόφαση της 8ης Ιουνίου 2016, *Hünnebeck*, C-479/14, EU:C:2016:412, σκέψη 36). Εναπόκειται στο Δικαστήριο να λάβει υπόψη, στο πλαίσιο της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ αυτού και των εθνικών δικαστηρίων, το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται τα προδικαστικά ερωτήματα, όπως αυτό προσδιορίζεται στην απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου (απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2018, *Preindl*, C-675/17, EU:C:2018:990, σκέψη 24).
- 45 Εξάλλου, πρέπει να διευκρινιστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου στον τομέα αυτό αφορά την ερμηνεία της έννοιας της «καταχρηστικής ρήτρας», κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και κατά το παράρτημα αυτής, καθώς και τα κριτήρια τα οποία ο εθνικός δικαστής μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά την εξέταση συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα των διατάξεων της εν λόγω οδηγίας, εξυπακουμένου ότι απόκειται στον εν λόγω δικαστή να αποφανθεί, λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων αυτών, επί του συγκεκριμένου χαρακτηρισμού ορισμένης συμβατικής ρήτρας βάσει των περιστάσεων της κάθε περίπτωσης. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο πρέπει απλώς και μόνον να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο τα στοιχεία τα οποία το

τελευταίο οφείλει να λάβει υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα της επίμαχης ρήτρας (απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 και C-252/19, EU:C:2020:631, σκέψη 91 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 46 Δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, μια ρήτρα θεωρείται «καταχρηστική» όταν δημιουργεί, σε βάρος του καταναλωτή, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών που απορρέουν από τη σύμβαση η οποία έχει συναφθεί μεταξύ του ως άνω καταναλωτή και ενός επαγγελματία.
- 47 Αναφερόμενο στις έννοιες της «καλής πίστης» και της «σημαντικής ανισορροπίας» σε βάρος του καταναλωτή μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προσδιορίζει μόνον αφηρημένα τα στοιχεία που καθιστούν καταχρηστική μια συμβατική ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως (απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 67 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 48 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, προκειμένου να προσδιοριστεί αν μια ρήτρα δημιουργεί, σε βάρος του καταναλωτή, «σημαντική ανισορροπία» μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, πρέπει ιδίως να λαμβάνονται υπόψη οι κανόνες που εφαρμόζονται βάσει της εθνικής νομοθεσίας στην περίπτωση κατά την οποία δεν υπάρχει σχετική συμφωνία των μερών. Μέσω αυτής της συγκριτικής αναλύσεως θα είναι ο εθνικός δικαστής σε θέση να εκτιμήσει αν, και, ενδεχομένως, σε ποιον βαθμό, η σύμβαση περιάγει τον καταναλωτή σε δυσμενέστερη νομική θέση από εκείνη την οποία προβλέπει η ισχύουσα εθνική νομοθεσία. Ομοίως, είναι σημαντικό προς τούτο να εξετασθεί η νομική θέση στην οποία βρίσκεται ο εν λόγω καταναλωτής από πλευράς των μέσων που διαθέτει, βάσει της εθνικής νομοθεσίας, για να επιτύχει την παύση της χρήσεως καταχρηστικών ρητρών (απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, σκέψη 59 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 49 Ο δε έλεγχος περί της υπάρξεως ενδεχόμενης «σημαντικής ανισορροπίας» δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε μια ποσοτικού χαρακτήρα οικονομική εκτίμηση, βασιζόμενη σε σύγκριση μεταξύ του συνολικού ποσού της συναλλαγής η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της συμβάσεως, αφενός, και των δαπανών που βάσει της ως άνω ρήτρας βαρύνουν τον καταναλωτή, αφετέρου. Πράγματι, σημαντική ανισορροπία μπορεί να προκύψει από αυτή και μόνη την αρκούντως σοβαρή επιδείνωση της νομικής καταστάσεως στην οποία περιάγουν οι εφαρμοστέες εθνικές διατάξεις τον καταναλωτή, ως συμβαλλόμενο στην οικεία σύμβαση, είτε αυτή λαμβάνει τη μορφή περιορισμού του περιεχομένου των δικαιωμάτων που αντλεί σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές από τη σύμβαση είτε τη μορφή εμποδίου στην άσκησή τους ή ακόμη τη μορφή επιβαρύνσεως του με πρόσθετη υποχρέωση, την οποία δεν προβλέπουν οι εθνικοί κανόνες (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 51).
- 50 Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι απαιτείται να εκτίθεται εναργώς στη σύμβαση η συγκεκριμένη λειτουργία του μηχανισμού τον οποίο αφορά η οικεία ρήτρα, καθώς και, ενδεχομένως, η σχέση μεταξύ του μηχανισμού αυτού και εκείνου που προβλέπουν άλλες ρήτρες, ούτως ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να εκτιμήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές συνέπειες που απορρέουν εντεύθεν για τον ίδιο (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andrićiuć κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 45 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 51 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ορίζει ειδικότερα ότι ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας εκτιμάται λαμβανομένης υπόψη της φύσεως των αγαθών ή των υπηρεσιών που αποτελούν το αντικείμενο της οικείας συμβάσεως και όλων των περιστάσεων που περιέβαλαν τη σύναψη της εν λόγω συμβάσεως, καθώς και όλων των άλλων ρητρών της εν λόγω συμβάσεως ή άλλης συμβάσεως από την οποία αυτή εξαρτάται.

- 52 Από τη διάταξη αυτή, καθώς και από το άρθρο 3 της οδηγίας αυτής, όπως ερμηνεύονται από το Δικαστήριο, απορρέει ότι η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας πρέπει να διενεργείται σε συνάρτηση με την ημερομηνία συνάψεως της οικείας συμβάσεως (πρβλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, σκέψη 48).
- 53 Πράγματι, κατά πάγια νομολογία, οι περιστάσεις περί των οποίων κάνει λόγο το άρθρο 4, παράγραφος 1, της ως άνω οδηγίας είναι εκείνες τις οποίες μπορούσε να γνωρίζει ο επαγγελματίας κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως και οι οποίες μπορούσαν να επηρεάσουν τη μεταγενέστερη εκτέλεσή της, δεδομένου ότι μια συμβατική ρήτρα μπορεί να ενέχει ανισορροπία μεταξύ των συμβαλλομένων μερών η οποία εκδηλώνεται μόνον κατά την εκτέλεση της συμβάσεως (πρβλ. αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andrićius κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 54, της 5ης Ιουνίου 2019, GT, C-38/17, EU:C:2019:461, σκέψη 40, καθώς και της 9ης Ιουλίου 2020, Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, σκέψη 48).
- 54 Ως εκ τούτου, από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι, κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 93/13, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να λαμβάνει ως βάση αποκλειστικά την ημερομηνία συνάψεως της οικείας συμβάσεως και να εκτιμά, υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων που περιβάλλουν την εν λόγω σύναψη, αν η ρήτρα ενείχε, αυτή καθαυτήν, ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών προς όφελος του επαγγελματία. Μια τέτοια εκτίμηση μπορεί μιν να λαμβάνει υπόψη την εκτέλεση της συμβάσεως, δεν μπορεί όμως, σε καμία περίπτωση, να εξαρτάται από την επέλευση μεταγενέστερων της συνάψεως της συμβάσεως συμβάντων που είναι ανεξάρτητα της βουλήσεως των συμβαλλομένων μερών.
- 55 Επομένως, καίτοι είναι αναμφισβήτητο ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, η ανισορροπία περί της οποίας γίνεται λόγος στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 μπορεί να εκδηλώνεται μόνο κατά τη διάρκεια της εκτελέσεως της συμβάσεως, πρέπει να εξακριβώνεται κατά πόσον, ήδη από την ημερομηνία συνάψεως της συμβάσεως αυτής, οι ρήτρες της συμβάσεως ενέχουν τέτοια ανισορροπία, τούτο δε έστω και αν η ανισορροπία θα μπορεί να ανακύψει μόνο σε περίπτωση επελεύσεως ορισμένων περιστάσεων ή έστω και αν, υπό άλλες περιστάσεις, οι ρήτρες αυτές θα μπορούσαν να αποβούν ακόμα και επωφελείς για τον καταναλωτή.
- 56 Αφενός, η αντίστροφη συλλογιστική θα ισοδυναμούσε με το να εξαρτάται η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας από τις συνθήκες υπό τις οποίες διεξάγεται η εκτέλεση της συμβάσεως και από τις ενδεχόμενες μελλοντικές εξελίξεις των περιστάσεων που ασκούν επιρροή επ' αυτής, ούτως ώστε οι επαγγελματίες να έχουν τη δυνατότητα να κερδοσκοπούν στο πλαίσιο της εν λόγω εκτελέσεως και των εξελίξεων αυτών, καθώς και να περιλαμβάνουν στις συμβάσεις τους μια ενδεχομένως καταχρηστική ρήτρα, στηριζόμενοι στο ότι, υπό ορισμένες περιστάσεις, η ρήτρα αυτή δεν θα εμπίπτει στον χαρακτηρισμό της καταχρηστικής ρήτρας.
- 57 Αφετέρου, πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προβλέπει ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές και πρέπει επομένως να θεωρούνται ως ουδέποτε συναφθείσες. Αν όμως η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας ρήτρας μπορούσε να εξαρτάται από την επέλευση μεταγενεστέρων της συνάψεως της συμβάσεως περιστάσεων ανεξαρτήτων της βουλήσεως των συμβαλλομένων μερών, το εθνικό δικαστήριο θα μπορούσε να περιοριστεί στο να μην εφαρμόσει την επίμαχη ρήτρα μόνο για τα διαστήματα αυτά κατά τα οποία η εν λόγω ρήτρα θα πρέπει να χαρακτηριστεί καταχρηστική.
- 58 Εξάλλου, πρέπει επίσης να υπομνησθεί ότι από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το εθνικό δικαστήριο, προκειμένου να εκτιμήσει τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας στην οποία στηρίζεται η αγωγή της οποίας έχει επιληφθεί, πρέπει να λάβει υπόψη όλες τις λοιπές ρήτρες της οικείας σύμβασης [απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2020, A (Υπεκμισθωση κοινωνικής κατοικίας), C-738/19, EU:C:2020:687, σκέψη 25].

- 59 Ως εκ τούτου, σε περίπτωση που η συναπτόμενη μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή σύμβαση είναι, εκ φύσεως, τυχηρή, όπως συμβαίνει με τις επίμαχες στην κύρια δίκη συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών, το εθνικό δικαστήριο πρέπει επίσης να εξακριβώσει αν μια ρήτρα, λαμβανομένης υπόψη της αλληλεπιδράσεώς της με τους λοιπούς όρους που περιέχει η οικεία σύμβαση, συνεπάγεται μια ιδιαίτερα άνιση κατανομή των κινδύνων μεταξύ των συμβαλλομένων μερών.
- 60 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι στο ερώτημα που υποβλήθηκε στην υπόθεση C-229/19 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι διατάξεις της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι μια ρήτρα περιλαμβανόμενη σε τυχηρή σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, όπως οι συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών, πρέπει να θεωρείται καταχρηστική εφόσον, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων που περιβάλλουν τη σύναψη της οικείας συμβάσεως και ανάγονται στον χρόνο της συνάψεώς της, η εν λόγω ρήτρα είναι ικανή να δημιουργήσει σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών κατά τη διάρκεια της εκτελέσεως της συμβάσεως αυτής, τούτο δε έστω και αν η ως άνω ανισορροπία θα μπορεί να ανακύψει μόνο σε περίπτωση επελεύσεως ορισμένων περιστάσεων ή έστω και αν, υπό άλλες περιστάσεις, η ρήτρα αυτή θα μπορούσε να αποβεί ακόμα και επωφελής για τον καταναλωτή. Υπό τις συνθήκες αυτές, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν ρήτρα η οποία καθορίζει εκ των προτέρων το πλεονέκτημα που αποκομίζει ο επαγγελματίας σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας της συμβάσεως, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων που περιβάλλουν τη σύναψη της συμβάσεως, ήταν ικανή ήδη από τη σύναψη της εν λόγω συμβάσεως να δημιουργήσει μια τέτοια ανισορροπία.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων στην υπόθεση C-289/19

- 61 Με τα δύο προδικαστικά ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το *Gerechtshof Den Haag* (εφετείο Χάγης) ζητεί να διευκρινιστεί, κατ' ουσίαν, αν ένας επαγγελματίας ο οποίος, ως πωλητής, επέβαλε στον καταναλωτή μια ρήτρα που κηρύχθηκε καταχρηστική και, κατά συνέπεια, άκυρη από το εθνικό δικαστήριο, δικαιούται την αποζημίωση την οποία προβλέπει εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου που θα είχε εφαρμογή αν δεν υφίστατο η εν λόγω ρήτρα.
- 62 Κατά πάγια νομολογία, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να αφήνουν ανεφάρμοστες τις καταχρηστικές ρήτρες ώστε αυτές να μην παράγουν δεσμευτικά αποτελέσματα έναντι του καταναλωτή, εκτός και αν αντιτίθεται σ' αυτό ο καταναλωτής (πρβλ. απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 58 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Εντούτοις, η σύμβαση πρέπει να εξακολουθήσει να ισχύει, καταρχήν, χωρίς καμία άλλη τροποποίηση πέραν εκείνης που προκύπτει από την κατάργηση των καταχρηστικών ρητρών, κατά το μέτρο που, βάσει των κανόνων του εσωτερικού δικαίου, η διατήρηση της συμβάσεως σε ισχύ είναι νομικώς εφικτή (πρβλ. απόφαση της 5ης Ιουνίου 2019, *GT*, C-38/17, EU:C:2019:461, σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 63 Κατά συνέπεια, όταν το εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, το εν λόγω δικαστήριο δεν μπορεί να συμπληρώσει τη σύμβαση αναθερώντας το περιεχόμενο της ρήτρας αυτής (πρβλ. απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 59 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 64 Πράγματι, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, εάν το εθνικό δικαστήριο μπορούσε να αναθεωρεί το περιεχόμενο των καταχρηστικών ρητρών που περιέχονται σε τέτοιες συμβάσεις, η ευχέρεια αυτή θα καθιστούσε ενδεχομένως δυσχερέστερη την επίτευξη του μακροπρόθεσμου σκοπού του άρθρου 7 της οδηγίας 93/13. Η ευχέρεια αυτή θα συνέτεινε στην εξουδετέρωση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που έχει για τους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών στους καταναλωτές, καθόσον οι επαγγελματίες θα εξακολουθούσαν να υπόκεινται στον πειρασμό να χρησιμοποιούν τέτοιες ρήτρες, γνωρίζοντας ότι, ακόμη και εάν αυτές κηρύσσονταν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε παρά ταύτα να συμπληρωθεί, κατά το αναγκαίο μέτρο, από το εθνικό δικαστήριο ώστε

να εξασφαλισθεί το συμφέρον των εν λόγω επαγγελματιών (αποφάσεις της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 69· της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 79· της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria και Bankia, C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 54, καθώς και της 3ης Μαρτίου 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 60).

- 65 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι οι επίμαχες στις κύριες δίκες συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών μπορούν να εξακολουθήσουν να ισχύουν και χωρίς την καταχρηστική ρήτρα.
- 66 Συναφώς, επισημαίνεται ότι από τη νομολογία που παρατίθεται στις σκέψεις 62 έως 64 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι, σε περιπτώσεις όπως αυτή της υπόθεσης C-289/19, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, το εθνικό δικαστήριο δεν έχει την εξουσία να εφαρμόσει εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου αντί της καταχρηστικής ρήτρας, εφόσον η κήρυξη της ακυρότητας της εν λόγω ρήτρας δεν θα υποχρέωνε το δικαστήριο να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, εκθέτοντας με τον τρόπο αυτόν τον καταναλωτή σε ιδιαίτερα επιζήμιες συνέπειες, ώστε η ακύρωση αυτή να λειτουργεί τιμωρητικά εις βάρος του.
- 67 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι στα ερωτήματα που υποβλήθηκαν στην υπόθεση C-289/19 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι διατάξεις της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι ένας επαγγελματίας ο οποίος, ως πωλητής, επέβαλε στον καταναλωτή ρήτρα που κηρύχθηκε καταχρηστική και, κατά συνέπεια, άκυρη από το εθνικό δικαστήριο, όταν η σύμβαση μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει χωρίς την εν λόγω ρήτρα, δεν δικαιούται τη νόμιμη αποζημίωση την οποία προβλέπει εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου που θα είχε εφαρμογή αν δεν υφίστατο η εν λόγω ρήτρα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 68 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Οι διατάξεις της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχουν την έννοια ότι μια ρήτρα περιλαμβανόμενη σε τυχηρή σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, όπως οι συμβάσεις χρηματοδοτικής μισθώσεως μετοχών, πρέπει να θεωρείται καταχρηστική εφόσον, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων που περιβάλλουν τη σύναψη της οικείας συμβάσεως και ανάγονται στον χρόνο της συνάψεώς της, η εν λόγω ρήτρα είναι ικανή να δημιουργήσει σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών κατά τη διάρκεια της εκτελέσεως της συμβάσεως αυτής, τούτο δε έστω και αν η ως άνω ανισορροπία θα μπορεί να ανακύψει μόνο σε περίπτωση επελεύσεως ορισμένων περιστάσεων ή έστω και αν, υπό άλλες περιστάσεις, η ρήτρα αυτή θα μπορούσε να αποβεί ακόμα και επωφελής για τον καταναλωτή. Υπό τις συνθήκες αυτές, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν ρήτρα η οποία καθορίζει εκ των προτέρων το πλεονέκτημα που αποκομίζει ο επαγγελματίας σε περίπτωση πρόωρης καταγγελίας της συμβάσεως, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων που περιβάλλουν τη σύναψη της συμβάσεως, ήταν ικανή, ήδη από τη σύναψη της εν λόγω συμβάσεως, να δημιουργήσει μια τέτοια ανισορροπία.

- 2) Οι διατάξεις της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι ένας επαγγελματίας ο οποίος, ως πωλητής, επέβαλε στον καταναλωτή ρήτρα που κηρύχθηκε καταχρηστική και, κατά συνέπεια, άκυρη από το εθνικό δικαστήριο, όταν η σύμβαση μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει χωρίς την εν λόγω ρήτρα, δεν δικαιούται τη νόμιμη αποζημίωση την οποία προβλέπει εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου που θα είχε εφαρμογή αν δεν υφίστατο η εν λόγω ρήτρα.

(υπογραφές)